Contribuţia bisericii ortodoxe la afirmarea spiritualităţii româneşti în nordul Bucovinei (sec. XVIII-XIX)

Lora BOSTAN

High and educated clergy, which Nicolae Iorga had spoken about, largely succeeded in consolidating Romanian intellectuals from Northern Bukovyna, thus becoming their leaders "on the road of powerful culture" (G. Calinescu). The writers and enthusiastic educators, who made use of faith, culture and science to bring light to their countrymen's hearts, were gradually getting more numerous. Along with Silvestru Morariu-Andrievich, Iraclie Porumbescu (1823-1896), the priest serving in Boian area and other regions, deploys his literary career as one of the first poets and writers of this land. The outstanding anthropologist and folklorist, academician Simion Florea Marian (1847-1907), who, as a priest to many Bukovynian villages (including Voloca near Chernivtsi), had the opportunity to become closely acquainted with folk traditions and described our rich and diverse age-old customs in his writings and anthologies. In addition to these, let us remember the names of the other defenders of the faith, language and national culture in Bukovyna: Constantin Morariu (1854-1927), the priest to Toporeutsi area of Chernivtsi district, about whom one of his biographers (C. Loghin) wrote that "wherever his foot would step, he left light infinite, and his writings are great" (he was a poet, translator, and essay writer); Dimitrie Dan (1856-1927), the Consistory advisor and the member of the Romanian Academy, the author of works on the history of church in Bukovyna and ethno-folk sketches of great documentary value; Zaharie Voronca (1851-1920), the priest in the village of Mihalchea near Chernivtsi, the writer and the fighter (under the society «Arboroasa») for political and cultural rights of the Bukovynian Romanians, and others.
Orthodox Church, due to its activity (religious books publishing), also played a very important role in the formation of the Romanian literary language in Bukovyna. Since it was the only stable force independent of social factors, it contributed to the strengthening of the nation and the preservation of spirituality for centuries.

Keywords: clergy, *romanian intellectuals*, *Silvestru Morariu-Andrievich*, *Constantin Morariu*, *Orthodox Church*, *Candela.*

În Bucovina „era un cler înalt şi cult" (N. Iorga) care a contribuit în mod decisiv la dezvoltarea culturii, literaturii şi artei. Încă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, la tipografia din Rădăuţi se editau multe cărţi bisericeşti pentru ţinuturile Cernăuţilor, Sucevei, Hotinului. Erau întocmite (copiate, compilate) de către preoţi şi dascăli români manuscrise printre care *Codicele lui Constantin Popovici* „cliric

BDD-A3946 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:17 UTC)

din clasul al triile", cu pasaje din vieţile sfinţilor, un *Octoichos*, editat ulterior (1823), în care descoperim încercări de transpunere a textului slavon în grai românesc şi chiar de a tâlcui versuri româneşti în maniera marelui înaintaş, mitropolitul Dosoftei. Bunăoară, pe versoul foii de titlu a Octoichosului publicat în 1823, sub semnul crucii citim versurile: „*Crucea lumii păzitoare/ Şi arma străjuitoare/ Cristos care birueşte/ Sus pe cruce pătimeşte*"[1]. Sub auspiciile bisericii ortodoxe române, în 1811 începe să apară *Calendarul de casă* (seria fiind suspendată în 1820 şi reluată apoi în 1841, apărând astfel până în 1944). Primele numere ale *Calendarului* au fost redactate de către Vasile Ţintilă, absolvent al seminarului clerical din Cernăuţi şi cântăreţ de biserică în satul natal Tereblecea din Nordul Bucovinei. În 1814 acest harnic cărturar şi bun creştin publică un *Calendar pentru 100 de ani*, în care „se află toate sărbătorile cele mai mari ale bisericii răsăritului, alcătuit cu ajutorul lui Damaschin de un iubitor de această ştiinţă, de la început până la sfârşitul lumii...". Între 1841 şi 1848 *Calendarul* este redactat de către preotul Porfiriu Dimitrovici, – unul dintre primii autori de „acrostihuri" în Nordul Bucovinei. În suplimentul literar al *Calendarului* pe 1841 sunt publicate două poezii ale lui Porfiriu Dimitrovici *un Cernăuţean*. Una dintre ele este o imitaţie după *Noima sfântului Ioan Hrisostom*, dar cu implicaţii satirice proprii ce denotă marea grijă a autorului de purificarea sufletelor compatrioţilor săi: „Patriei, zicem, să serbim, iar puţin de ea grijim/ Vr-un folos de-l câştigăm, la-nteresu nostru-i dăm"[2].

La începutul anilor '40 în coloanele calendarului religios apar poeziile lui Teoctist Blajevici, ulterior mitropolit al Bucovinei (1877-1879). Cea mai importantă operă artistică a acestui cărturar (în timpul vicariatului lui Teoctist a luat fiinţă institutul teologic al Eparhiei, devenind apoi facultatea teologică de renume european la Universitatea din Cernăuţi) a fost poemul *Iordania 1841 la Cernăuţi*, în care, cu lux de amănunte, este descris acest mare serviciu divin. În comparaţie cu versurile anterioare, cele ale lui Blajevici sunt lipsite de străinisme, autorul încercând să se apropie de graiul viu al poporului, care, în pofida vicisitudinilor istoriei, a păstrat comorile noastre folclorice şi lingvistice.

La începutul anului 1847, în Cernăuţi este înfiinţată o *Societate literară în eparhia Bucovinei* cu scopul de „a ridica aici în ţară mult decăzuta limbă naţională", îndeosebi „spre prosperarea culturii naţionale abia răsărite", după cum se sublinia în apelul iniţiatorilor adresat populaţiei. Scopul principal al Societăţii – publicarea manuscrisului dicţionarului lui V. Cantemir - n-a fost însă realizat, probabil, din cauza unor controverse în rândurile celor 29 de membri ai ei (avându-l drept prşedinte pe rectorul Institutului Teologic din Cernăuţi, Teofil Bendela).

Drept mărturie a unei străvechi prezenţe româneşti, precum şi a unei febrile vieţi spirituale naţionale în Nordul Bucovinei la mijlocul secolului al XIX-lea, ne serveşte activitatea cărturarului iluminist Silvestru Morariu-Andrievici (1818 –

[1] S. Fl. Marian, *Inscripţiuni de pe manuscrise şi cărţi vechi din Bucovina*, Partea I, Suceava, 1900, p. 34

[2] Nistor, I., *Istoria Bisericii din Bucovina*, Bucureşti, 1916, p. 145

BDD-A3946 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:17 UTC)

1895), preot la Ceahor (în apropiere de Cernăuţi), apoi mitropolit al Bucovinei (din 1880 până la sfârşitul vieţii). Fiind conştient de necesitatea ocrotirii şi cultivării graiului matern în Bucovina, ameninţat de pericolul asimilării, Silvestru Morariu, încă de pe băncile seminarului clerical din Cernăuţi, încerca să modeleze cuvintele româneşti după tiparele poeziei populare şi ale celei culte. Începând cu anul 1843, susţine timp de un deceniu suplimentul beletristic al *Calendarului* cu fabule (*Cucoşul curcănit*, *Luna şi stelele* ş.a.), poezii patriotice şi didactico-moralizatoare, printre care se distinge oda *De ziua fiului meu*. Timp de mulţi ani preotul Silvestru Morariu Andrievici a fost redactorul *Calendarului bucovinean*, unde a publicat diverse articole de actualitate în problemele bisericii ortodoxe din Bucovina.

Foarte amplă şi cu o mare rezonanţă în popor a fost activitatea didactico-pedagogică a marelui cărturar. Lui îi revine meritul de a fi primul autor de manuale şcolare româneşti în Bucovina. Om de o vastă cultură generală şi teologică, preotul şi apoi mitropolitul Silvestru, ca şi marii săi predecesori Varlaam şi Dosoftei, „şi-a dat seama că biserica, pentru a-şi putea atinge înaltele sale scopuri aici pe pământ, trebuie să reprezinte un neam, să împărtăşească toate necazurile şi bucuriile lui”[3]. Cele 15 manuale şi lucrări de religie şi morală populară ale cărturarului au servit nu numai drept călăuze pe calea adevărului divin şi de credinţă, ci şi, în bună parte (pentru românii bucovineni), drept modele de limbă maternă cultivată cu osârdie (deşi cu unele dificultăţi inerente epocii respective). Ţinând cont de necesităţile şcolii elementare, el a elaborat o *Carte de cetire românească-nemţească*, numită Micul Comenius (Viena, 1851, 1854); un *Elementariu spre întrebuinţarea în şcolile poporane* (Viena, 1851, 1858, 1868) şi un *Legendariu în patru cărţi pentru cele patru clase primare al şcolilor poporane* (Viena, 1852-1856, cu multiple reeditări până în 1869) ş.a. După cum se menţionează în *Revista de pedagogie*, editată la Cernăuţi în anii ’30 (1937-1938) acestea precum şi alte lucrări didactice ale lui Silvestru Morariu au constituit o întreagă epocă în istoria învăţământului şi şcolii din Bucovina. El poate fi considerat drept unul dintre pedagogii de frunte din acest ţinut. Silvestru Morariu, ca şi ilustrul său contemporan, enciclopedistul G. Asachi - în Moldova, a adus o contribuţie mare în domeniul instruirii şi educaţiei poporului în spiritul tradiţiilor culturale naţionale, introducând limba maternă în şcoala de toate gradele (primară, secundară – la liceul din Suceava, fiind aici primul dascăl de limba română şi de religie; superioară – la Institutul teologic din Cernăuţi, unde a predat un curs de teologie morală). De fapt rostul lor dublu este uneori subliniat de către autor şi în titlul cărţii *Psaltirea bisericească română aşezată în note muzicale*, Cernăuţi 1879 *Istoria sfântă a Testamentului vechi şi nou pentru clasa II a şcolilor poporane* (cu litere latine), Viena, 1886 ş. a.

Urcat pe scaunul mitropolitan, Silvestru Morariu nu s-a îndepărtat de popor. Mai mult decât atât, autoritatea de care se bucura ca deputat al parlamentului din Viena, ca „unul dintre bărbaţii cei mai de caracter şi mai învăţaţi dintre românii din Austro-Ungaria” (M. Eminescu), îi dă posibilitatea de a întreprinde unele acţiuni

[3] *Ibidem*.

BDD-A3946 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:17 UTC)

energice pentru a apăra autonomia bisericii ortodoxe bucovinene şi a culturii naţionale ca sprijin al ortodoxiei. El înfiinţează în 1883 tipografia arhiepiscopală chiar în incinta reşedinţei mitropolitane din Cernăuţi (şi-a mai schimbat apoi numele în Societatea tipografică bucovineană) care, pe parcursul a peste 60 de ani (până în 1944), a editat zeci de cărţi valoroase în domeniul teologiei, istoriei şi literaturii româneşti. Fondează revista *Candela*, sprijină *Societatea pentru cultură şi literatură română în Bucovina* precum şi Societatea de cântare *Armonia* (înfiinţată în 1881). Din îndemnul şi iniţiativa mitropolitului Silvestru au fost reproduse pentru bisericile din Bucovina multe icoane, printre care, şi tabloul marelui pictor bucovinean Epaminonda Bucevschi *Isus Hristos şi Maica Domnului* (în 10 000 exemplare), s-au zidit mai multe biserici în satele din împrejurimile Cernăuţiului.

Clerul înalt şi cult despre care vorbea Nicolae Iorga a reuşit în mare măsură să grupeze şi să călăuzească forţele intelectuale româneşti din Nordul Bucovinei „pe făgaşul unei puternice culturalităţi" (G Călinescu). Rândurile cărturarilor şi ale scriitorilor patrioţi care aprind lumina în inimile conaţionalilor prin credinţă, cultură şi ştiinţă se completează treptat. Alături de Silvestru Morariu-Andrievici îşi desfăşoară activitatea literară preotul din vechea comună românească Boian (şi alte localităţi bucovinene) Iraclie Porumbescu (1823 – 1896) – unul dintre primii poeţi şi prozatori ai acestui ţinut, marele etnograf şi folclorist, academicianul Simion Florea Marian (1847 – 1907), care fiind paroh în mai multe sate din Bucovina (printre care şi Voloca de lângă Cernăuţi) a avut prilejul să cunoască îndeaproape tradiţiile populare şi să releve în studiile şi antologiile sale marea bogăţie şi varietatea datinilor noastre pe parcurs de secole, care îşi păstrează valoarea ştiinţifică şi literară până în zilele noastre.

Cele mai evidente amprente ale manierei individuale a lui S. Fl. Marian le poartă legendele, tradiţiile şi basmele populare bucovinene publicate de el în periodice şi în volume[4]. În afară de aceştia vom mai aminti şi numele altor apărători ai credinţei, limbii şi culturii strămoşeşti în Bucovina: Constantin Morariu (1854 – 1927, preot în comuna Toporăuţi şi la biserica Sf. Paraschiva din Cernăuţi, despre care un biograf al său (C. Loghin) scrie că „ori şi unde a călcat piciorul lui, a lăsat în urmă o largă dâră de lumină, iar activitatea sa scriitoricească este foarte bogată" (a fost poet, traducător, publicist). Datorită osârdiei sale a apărut la Cernăuţi ziarul *Deşteptarea.* Constantin Morariu este autorul unor versuri patriotice şi moralizatoare, cu un „pronunţat caracter conceptual şi discursiv" (Stănuţa Creţu), cultivând adeseori subiecte biblice. S-a remarcat, mai cu seamă, prin traduceri fidele din poezia germană (Goethe, Schiller, Heine ş.a), pe care le-a publicat în revistele *Candela, Familia, Aurora română, Convoriri literare, Viaţa românească* ş.a. În 1924 apare la Cernăuţi volumul său de *Versuri originale şi traduse*. A mai scris *Părţi din istoria românilor bucovineni* (Cernăuţi, 1926), multe alte lucrări cu

[4] Grigore C. Bostan, Lora Bostan, *Patrimoniu cultural-literar românesc (actuala regiune Cernăuţi)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011, p. 45-49.

BDD-A3946 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:17 UTC)

caracter teologic şi instructiv[5]. Un alt reprezentant al clerului bucovinean, Dimitrie Dan (1856 – 1927), consilier consistorial şi membru al Academiei Române este autor de lucrări în domeniul istoriei bisericii în Bucovina, precum şi de schiţe etnografico-folclorice de o mare valoare documentară; Zaharia Voronca (1851-1920) preot în comuna Mihalcea de lângă Cernăuţi, publicist şi militant (în cadrul Societăţii „Arboroasa") pentru drepturile politice şi culturale ale românilor bucovineni ş.a.

Prin activitatea sa cărturărească (editarea de cărţi religioase) biserica ortodoxă a jucat un rol foarte important şi în formarea limbii române literare în Bucovina. Aceasta se explică prin faptul că ea a fost unica forţă stabilă, independentă de factorii sociali, care a contribuit la consolidarea neamului şi la păstrarea spiritualităţii lui de-a lungul secolelor.

Contribuţia bisericii ortodoxe la formarea şi menţinerea spiritualităţii neamului românesc în Nordul Bucovinei s-a manifestat prin literatura creata în mare parte de unii dintre cei mai distinşi şi vrednici slujitori ai bisericii care au avut grijă să-şi ferească neamul şi credinţa de pericolul înstrăinării, prin limba primelor traduceri de texte religioase ca expresie a spiritualităţii naţionale în această parte a ţării (în limbile română şi ucraineană).

Bibliografie

S. Fl. Marian, *Inscripţiuni de pe manuscrise şi cărţi vechi din Bucovina,* Partea I, Suceava, 1900

Nistor, I., *Istoria Bisericii din Bucovina,* Bucureşti, 1916

Bostan, Grigore C., Lora Bostan, *Patrimoniu cultural-literar românesc (actuala regiune Cernăuţi),* Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011

Morariu, Constantin, *Cursul vieţii mele. Memorii*. Ediţie îngrijit, prefaţată, microbiografii, glosar şi note de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu , Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998

[5] Constantin Morariu, *Cursul vieţii mele. Memorii*. Ediţie îngrijit, prefaţată, microbiografii, glosar şi note de prof. univ. dr. Mihai Iacobescu , Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998.

BDD-A3946 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:52:17 UTC)